

Сергійкова квітка (збірка)

Василь Сухомлинський

Василь Сухомлинський

БЕЗ ХУСТИНИ ТОБІ НЕКРАСИВО

Надійка й Вітя поверталися з лісу додому, їхній шостий був сьогодні на екскурсії.

Коли збиралися додому, сталося так, що Надійка й Вітя відстали від класу.

Вони йшли лісовою стежкою. Ліс ще тільки прокидався від зимового сну.

На галявинах цвіли проліски, а під деревами ще лежали снігові шапки — немов велетенські гриби.

Вітя розповідав Надійці захопливу повість про мандрівку в космічні простори.

Щойно прочитав і хотілося поділитися своїми враженнями, думками й хвилюванням.

Ось і кінчився ліс. Стежка далі вела полем. У полі гуляв дужий, поривчастий вітер.

Він зірвав із Надійки легеньку хустину й поніс далеко хтозна й куди.

Вітя кинувся, було, доганяти, але Надійка зупинила:

— Облиш. Хіба її доженеш?

Вітя скинув свою шаль і дає Надійці:

— Запнись. Холодно ж, простудишся.

Та дівчинка й слухати не хоче. Вона запевняє, що вітер зовсім не холодний.

— Вітер пахне весною, — каже вона.

— Але ж вітер ще зимовий, — наполягає Вітя. — Ти простудишся й захворієш.

У відповідь Надійка засміялась.

Тут Вітя зиркнув на Надійчину голову й кинув:

— А без хустини тобі некрасиво...

Надійка зашарілася й каже:

— Справді-таки вітер холодний. Дай, будь ласка, шаль. Завтра принесу тобі в школу...

Василь Сухомлинський, Веселка, казка-оповідання

ВЕСЕЛКА

У старого селянина тяжко захворів єдиний син Михайлик. Батько й мати дуже любили малого, їхні серця стискалися від болю при гадці, що той може померти. Що ж тоді робитимуть?

Другий син у них не народиться, бо вони вже старі. Два старші сини загинули на фронті. Михайлик же — їхня єдина втіха.

Хлопчик лежав біля вікна й важко дихав.

Лікар тихо сказав:

— У нього хворе серце. Ліки безсилі.

Михайлик розплющив очі, глянув у вікно. За вікном сіріло зимове небо, земля

спала під сніговим килимом.

— Ой, як хочеться мені побачити веселку, — тихо прошепотів Михайлик.

Батько й мати схилилися над синовим ліжком у важкій задумі.

Потім батько встав, одягнувся.

— Куди ти йдеш? — питає мати.

— По веселку, — тихо каже батько. — Дивися, Михайлику, в вікно, там засяє веселка.

Пішов він до коваля. Розповів йому про своє горе.

Узяв коваль горно й міхи ковальські, взяв ковадло й переніс усе своє знаряддя до селянина в сад, під вікно.

Розпалив горно, поклав у вогонь леміш від плуга. Коли залізо розжарилося, мов сонце, коваль витяг леміш із вогню, поклав на ковадло й став бити по ньому важким молотом.

І залізний леміш засяяв, як веселка. В усі боки — на землю, на засніжені віти дерев — полетіли іскри, справжній барвистий вогняний дощ.

Зачудований хлопчик не міг відірвати очей від чарівної веселки, підвівся з подушки, бліді його щоки зачервонілися.

Серце хворого забилося рівніше й спокійніше.

— Мамо, що буде з того вогню? — питає хлопчик, показуючи на веселку.

— Леміш, — відповідає мати. — До плуга.

— Ой, як мені хочеться землю орати! — вигукує хлопчик.

Він підводиться й сідає на постелі.

— Тепер він житиме, — тихо каже лікар.

ВІН ПРИЙДЕ

У нашому селі живе стара мати. На початку війни вона отримала повідомлення, підписане командиром частини: "Ваш син поліг геройською смертю..."

А бойові товариші дописали: "Вибухнув снаряд, і не зосталось од вашого сина нічого. Ми загорнули воронку, віддали честь воїнській могилі й пішли в бій".

Зап. ткала стара мати, поклала похоронку за ікону, але не повірила, що сина убито. Поки йшла війна, чекала листа, а листа не було.

А як закінчилась війна, стара мати стала чекати сина. Вона вірила: син живий, він прийде.

Як тільки сонце хилиться на захід, вийде стара мати за село, стане біля високої степової могили та й дивиться на дорогу.

Всі, хто йде дорогою, матері низько вклоняються. Усі знають, що вона жде сина. Кожному хочеться сказати старій матері добре слово, хочеться підтримати її.

— Як сьогодні не прийде, то вже завтра неодмінно буде, — скаже іноді подорожній.

А вона відповідає:

— Так, сьогодні вже, мабуть, не буде. Сонечко сідає... Піду додому. Завтра прийде...

Двадцять сім років щодня виходить стара мати зустрічати сина. П'ятдесят три роки

було їй, коли прийшла похоронка, а тепер уже їй вісімдесят.

Посивіли коси, висохли руки, слвзяться очі... Тільки козацька могила стоїть край дороги, як вічний вартовий, та стара мати зі своїм горем і віковичною надією.

— Синку мій дорогий, — шепоче мати, ідучи додому, коли сонце сідає за обрій, — я вже померла б давно. Але ж хто... хто зустрине тебе, як ти прийдеш?

ГОВОРИТИ БЕЗ ДОЗВОЛУ НЕ МОЖНА

Є в першому класі жвавий, рухливий, дуже балакучий хлопчик Василько.

Часто він не може стримати свого хвилювання або цікавості й вихоплюється говорити.

Учителька терпляче йому пояснює:

— Коли треба тобі щось сказати — підними руку. Як дозволю — встань і говори.

Василько добре це розуміє, та одразу ж забуває, як тільки щось його хвилює.

Якось на уроці арифметики вчителька пояснювала приклад.

Аж тут чується схвилюваний голос василька:

— Маріє Іванівно, дивіться, який метелик сів на шибку!

Усі діти повертаються до вікна. На шибці сидить великий барвистий метелик.

Діти забули про приклад і розглядають метелика.

Марія Іванівна тяжко зітхає, й, насупивши брови, суворо каже Василькові:

— Ти розумієш, що говорити без дозволу не можна?

Василько добре розуміє, але не може стримати своєї думки, своїх почуттів. Вони рвуться в слово.

Наступного дня посеред уроку письма, коли всі зосереджено працювали й у класі запанувала тиша, діти аж здригнулися від тривожного Василькового шепоту:

— Маріє Іванівно, он на колодязі чийсь щоденник лежить...

— Ой, нещастя моє, — подумала вчителька, — як він побачив той щоденник аж на колодязі?"

А вголос вона сказала:

— Іди, Васильку, до дошки, постій трохи, тоді знатимеш, що без дозволу говорити не можна.

Василько став біля дошки. А в його очах були й подив, і сором. Похилив голову й простояв так до дзвінка.

Через день учителька пояснювала на дошці, як скласти із букв нове слово.

Закінчивши пояснення, Марія Іванівна глянула на клас.

Василько сидить, піднявши руку, й благаючими очима дивиться на вчительку.

— Чому ти плачеш, Васильку?

— Бо говорити ж не дозволяється.

— Кажі мерщій, у чому річ, — стурбувалася вчителька.

Василько повертає голову до вікна й схвилювано каже:

— Кошеня ж... Кошенятко он яке маленьке посеред двору. Наїжачилося, страшно бідному, а собака стоїть перед ним, ось-ось кине́ться на кошенятко.

— Біжи, прожени собаку... — каже вчителька.

За хвилину Василько повертається до класу з кошеням.

ЖАЛЬ САМОГО СЕБЕ

Гриць бігав на подвір'ї й наступив на колючку. Колючка вп'ялася в ногу, й заболіло йому.

Сів Гриць на лавку, поклав ногу на ногу й став колючку виймати.

Нагодилась мати, побачила, що її синок виймає колючку. Сплеснула руками, підбігла до Гриця, обняла його, поцілувала й заплакала.

— Синочку ж мій, маленький, бідна моя дитино, тобі ж болять...

Тої ж миті Гриць відчув: нога заболіла, в п'яті заколело, біль аж до живота підступив.

Мати обмила Грицеву ногу, зав'язала ту маленьку ранку, з якої син витяг колючку.

— Посидь, синку, не бігай, — каже вона, витираючи сльози.

Але Грицеві сидіти не хотілося, й він побіг гуляти.

Мину іа година. Бігаючи на подвір'ї, Гриць наступив на маленький гострий камінчик.

Він пригадав, як плакала мати над маленькою колючкою, і йому стало страшенно боляче.

Він побіг до хати, сів на лавку, підняв ногу, подивився — від камінчика запилився червоний слід.

Побачив цю пляму червону Гриць, і ще більше заболіла в нього нога.

— Мамо, — захникав він, — ідіть швидше... Побачила мати, сплеснула руками, підбігла до сина, обняла його, поцілувала й заплакала.

У Гриця теж капали сльози з очей. Йому було жаль самого себе.

Минуло десять років. Гриць став високий, статний, красивий юнак Григорій. Призвали Григорія на службу в армію.

Серед ночі пролунав сигнал бойової тривоги. За три хвилини солдати одяглися, вишикувалися й рушили в далекий похід.

Усі йдуть швидко, бадьоро, один тільки Григорій нахилив голову й ледве переставляє ноги.

— Чому ви так повільно йдете? — запитав у Григорія командир,

— Не можу... тяжко... — відповів Григорій.

— А хіба може бути служба в армії легкою? — Григорій мовчав.

Василь Сухомлинський, Коли Ваш день народження, казка-оповідання

КОЛИ ВАШ ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ?

Край села в маленькій білій хатині живе стара вчителька.

Вона вже десять років на пенсії. Дорослими людьми стали учні, яких вона вчила в останній рік своєї роботи в школі.

А перші її учні вже й онуків мають...

Щомісяця листоноша приносить старенькій учительці гроші. Раз на три місяці привозять балон для газової плити.

Раз на тиждень електромонтер приходить взимку перевірити, чи не поламалися електробатареї опалення.

Є в хатині телефон, і можна подзвонити в телевізійну майстерню й викликати майстра, якщо телевізор розлагодиться.

Усе тихо, спокійно, благополучно.

Коли ще вчилися в старших класах колишні малюки, виховані в старій вчительки, вони інколи приходили до неї в гості.

Обіймали, цілували, плакали. Приносили книги. З кожним роком вони приходили все рідше й рідше.

Тепер до старої вчительки приходять юні тимурівці — так називає свою команду жвавий червонощокий хлопець, який завжди кудись поспішає.

Коли він прийшов уперше, в нього й старої вчительки була така розмова:

— Вам дрова рубати треба? — запитав командир тимурівців.

— Ні, не треба, — відповіла стара вчителька. — У мене ж газова плита, хіба ви не бачите?

— А води принести треба?

— Не треба... У крані же...

— Давайте, ми вам хату підметемо...

— Не треба, дитино. Я ще й сама здужаю.

— А що ж вам треба? — здивувався командир юних тиму рівців.

І троє хлопців, що прийшли з ним, теж здивувалися.

— Ця ж бабуся в зоні дії нашого загону, — сказав командир своїй команді, показуючи якусь карту.

Стара вчителька відчула, що це говорять про неї. У неї заболіло серце...

Восени, за кілька днів перед початком навчального року, до неї знову завітали тимурівці.

Жвавий червонощокий хлопець запитав:

— Коли Ваш день народження, бабуся?

— Для чого тобі, дитино?

— А ми вам квіти принесемо.

Стара вчителька заплакала...

МЕРЕХТЛИВА ЗІРОЧКА

В одному місті у великому будинкові жило багато дівчаток. Серед них була й Маленька Горбата. Хоч уже й піддівок, але не вдалася зростом.

Як і її ровесники, вона виходила у двір погуляти. Виходили з будинку й три дівчини красотиці: Синьоока Красуня, Блакитноока Красуня й Чорноока Красуня.

Кожна з них була певна, що саме вона гарніша за всіх на світі і що всі повинні захоплюватися її красою.

Маленька Горбата пильно дивилася на котрусь із трьох красунь. Як їй хотілося віддати свою любов!

Вона підходила до котроїсь, пробувала гратись, але ніхто з них не звертав на Маленьку Горбату ніякої уваги. Наче її й на світі не було.

Бачила, що немає у них взаємності, й дуже страждала. Вона не могла жити, щоб не любити когось.

І от вона полюбила далеку Мерехтливу Зірочку.

Маленька Горбата побачила її на вечірньому небосхилі й прошепотіла свої полум'яні слова:

— Будь моєю, Мерехтлива Зірочко! Я люблю тебе й хочу, щоб мене любили.

Зірочка була незбагненне далеко, вона мигтіла маленькою, ледве помітною іскоркою, але сила любові Маленької Горбатої була така велика, що, уявіть собі, Мерехтлива Зірочка відповідала:

— Добре, Маленька Горбата. Я буду твоєю.

На душі в Маленької Горбатої зайнялося велике щастя. Вона глянула у вічі Синьою Красуні, Блакитною Красуні й Чорною Красуні, глянула й жахнулася від почуття жалю до них.

Маленька Горбата прошепотіла:

— Які ви нещасні, дівчата.

МИКОЛІ СТАЛО ЛЕГШЕ

Микола ішов до школи й зустрів на містку бабусю Марину.

Він добре знав, що старенька жила недалеко від його батьків.

Бабуся несла білий вузлик. На містку він розв'язався й додолу посипалась цибуля.

Великі, червоні м'ячі порозкочувалися, а один із них упав із мосту й бовтнув у воду.

Бабуся розгубилася й не знала, що робити.

А Миколі стало смішно. Він голосно зареготав. Бабуся Марина глянула на хлопця й похитала головою.

В її очах він прочитав докір. Не витримав — побіг.

Прийшов Микола до школи й не може забути бабусю. Тільки тепер йому вже не смішно.

В його пам'яті тремтить докірливий погляд бабусиних очей.

Щось немов стиснуло хлопцеві серце. Йому хотілося зараз же піти до бабусі й попросити пробачення.

— Ось увечері й піду, — подумав він.

Минув вечір, минув другий, минуло ще два дні. Коли це мати приходить додому й каже:

— Бабуся Марина померла...

Ці слова шпигонули Миколу. У грудях його ворухнулося щось гаряче, серце забилося швидко-швидко. Руки затремтіли.

— Що з тобою? — питає мати.

Микола розповів усе, що сталося. Мати зітхнула й каже:

— Ховатимуть бабусю — іди за домовиною. Як опускатимуть у могилу — кинь землі й скажи: "Простіть, бабусю".

— Хіба ж вона тепер почує? — тихо крізь сльози питає Микола.

— Але сонце тобі світитиме ясніше.

Коли домовину з тілом бабусі Марини опустили в могилу, Микола кинув землі й тихо сказав:

— Простіть, бабусю.

І засіяло сонце ясніше, небо стало світліше. Миколі стало легше.

ПЕТРИК І ПАВЛИК

Біля столу сидять батько з матір'ю. Мати шиє, батько газету читає.

Петрик бавиться на дивані: коника сідлає, в далеку дорогу збирається, про мандрівки за синє море мріє...

Глянула мати у вікно й каже батькові:

— Тітку Марфу чорт несе.

Петрик мерщій розсідлав коня, підвівся, щоб глянути у вікно на те диво дивне, та вже було пізно. Тітка Марфа стукача в двері.

Мати сказала:

— Увійдіть, будь ласка.

Коли тітка Марфа завітала до хати, мама ласкавим голосом запросила її сісти.

Тітка сіла, важко зітхнула й промовила:

— Ледве дійшла. Так ноги болять, так болять.

Петрик довго дивився на тітку Марфу й здивовано запитав:

— Тітко Марфо, хіба ви самі йшли?

— Та не їхала ж, а йшла, — відповіла тітка й усміхнулась.

— А ви ж, мамо, казали, що тітку Марфу чорт несе, — дорікнув Петрик.

Материне лице нараз і спалахнуло, потім зблідло. Вона похилила голову й дивилась на шитво.

Батько затулився газетою. Тітка Марфа підвелася й тихо вийшла. У хаті запала гнітюча тиша.

Минуло багато років. Петро став дорослий. Тепер у нього є дружина й синок Павлик.

Якось у гості до Петра прийшла стара мати. Погостювала. А тут і вечір.

Мати й роздумує вголос:

— Що його робити: чи додому йти, чи заночувати у вас? Сутеніє, а дорога далека.

— Ідіть, мамо, додому, — каже син Петро.

А Павлик саме на дивані бавився: коника сідлав, у далеку дорогу збирався, про мандрівку за синє море мріяв.

Як почув, що батько виряджає бабусю, мерщій і своє вставив:

— Я вам, бабусю, коника дам... Сідайте на нього і їдьте.

Бабуся одяглася й затулила хусткою обличчя.

ПОЗБИРАЙ ЇЇ СЛЬОЗИ

Анатолій дружив із гарною дівчиною — Ольгою. Вони були однокласники (сьомаки!), але хлопець був на рік за дівчину старший.

Він добре знав математику, то й не раз підсобляв їй, коли було важко.

От прийшли вони до школи, як ще нікого не було. Ольга й просить допомогти з алгебри.

Посідали вони (хлопець і дівчина!) в класі, захопилися задачами.

Хтось побачив їх удвох та й став насміхатися: ось, мовляв, молодий і молода.

Анатолій побоявся глузів. Підійшов на перерві до дівчини й сердито сказав:

— Більше не підходь до мене. Це ти винна, що надо мною сміються.

Ольга ошелешено дивилась на Анатолія:

— Чого ж це я винна? Не звертай на дурниці уваги — оті добре буде.

Тут Анатолій випалив дівчині грубе слово.

Ольга — в плач. Так і простояла біля вікна цілу годину, й на урок не пішла.

Анатолій схаменувся: навіщо ж так дівчину образив? От досада!.. Йому заболіло.

Він прийшов додому й не міг заспокоїтися. Мучили докори сумління. З думки не йшли слова дівчини.

Він зараз бачив її заплакані очі.

Увечері він розповів усе матері.

— Мамо, дорога, ну, скажи, що мені робити, щоб Ольга забула те слово?

— Скажу. Позбирай її сльози. До єдиної. Тільки тоді, може, дівчина забуде, як образив її хлопець.

Василь Сухомлинський, Сергійкова квітка, оповідання

СЕРГІЙКОВА КВІТКА

Сьогодні передостанній день навчання. Четверо хлопчиків прийшли до школи раноранесенько.

Посідали під високим дубом і стали хвалитися подарунками своїх батьків.

Петро показав хлопцям ніжик. Це був чудовий ніжик із мідною колодочкою, а на колодочці намальований кінь і на ньому — вершник.

— Добрий ніжик, — сказали хлопці.

— Це мій ніжик, — похвалився Петро.

Максим показав хлопцям ліхтарик. Такого ліхтарика вони ніколи не бачили.

На білій ручці його було вирізано дивовижного птаха.

Добрий ліхтарик, — сказали хлопці. Це мій ліхтарик, — похвалився Максим.

Гриць показав металевого соловейка. Доторкнувся до нього губами, подув — і той заспівав.

— Добрий соловейко, — сказали хлопці.

— Це мій соловейко, — похвалився Гриць. Хлопці ждали: а що ж у кишені в

Сергійка? Сергійко сказав:

— Ходімо зі мною.

Він повів хлопців у гушавину чагарника й показав квітку. Вона цвіла під кущем
Це була прекрасна квітка.

На її блакитних пелюстках тремтіли краплі роси, і в кожній краплині горіло
маленьке сонце.

— Яке диво! — зітхнули хлопці.

— Але ж це не твоя квітка, — сказав Петро. — Ти ж не можеш узяти її з собою...

— А навіщо мені брати квітку з собою? — запитав Сергійко.

— Ти ж не можеш її на щось поміняти, — доводив Максим.

— А навіщо мені квітку міняти? — усміхнувся Сергійко.

— Пхі, і я можу сказати: це моя квітка, — мовив Гриць.

— А хіба від цього вона стане гірша? — здивувався Сергійко.

СИНІЙ ОЛІВЕЦЬ

Батько дав третьокласникові Федькові синій олівець. Федько приніс до школи
батьків дарунок і показав Юркові.

Юрко провів олівцем на папері й замилювався синьою барвою.

Він і каже Федькові:

— Давай поміняємось: я дам тобі залізного лева, а ти мені — синій олівець.

— Невже ти віддаси за синій олівець залізного лева? — дивується Федько.

Він знає, що Юркові ще торік залізного лева купили. Це дивовижна істота.

Хоч лев і залізний, але немов справжній. У ньому всередині пружина. Як завести її,
то лев стрибає.

Одного разу Юрко завів і поставив залізного лева на зелену траву. Лев стрибнув
раз, вдруге, втретє — горобці, що на даху сиділи, й повтікали.

Юрко віддав залізного лева за синій олівець.

Тепер Федько став господарем залізного лева. Хлопець заводив його й милувався,
як той стрибає.

Кішка побачила дивну залізну істоту, що на підлозі плигала, жалібно занявча. Та й
сховалась на шафу.

— Ось яка в мене страшна звірюка! — хватиться Федько.

А Юрко став малювати синім олівцем. Першого дня намалював степ і високу
могилу на обрії.

Все було синє, як весняне прозоре небо.

Федько замилювався синім степом. Але залізний лев здавався йому незрівнянно
кращим.

Потім Юрко намалював сад. Це був незвичайний казковий сад — сині яблуні, сині
виноградні грона, сині груші.

Федько не міг відірвати очей від казкового саду. Йому чомусь тепер не хотілось
дивитися, як стрибає залізний лев.

Потім Юрко намалював далекі сині гори і над ними високо в небі синій місяць. Федько тяжко зітхнув. Йому було боляче.

"Навіщо я помінявся? — думав Федько. — Залізний лев тільки плигає, а синій олівець... о, синім олівцем можна... що тільки можна створити синім олівцем!.."

Четвертого дня Юрко приніс новий малюнок. Це була синя казка.

У Дивовижному синьому морі плавав синій птах, над ним у синьому небі пливла синя хмаринка.

Побачивши цей малюнок, Федько занімів.

Дома він не міг дивитися на залізного лева, здатного тільки стрибати.

Федько заховав залізного лева в скриню на самісіньке дно.

СТРАШНИЙ ЧЕРВ'ЯЧОК

Жив собі на світі хлопчик. І був він дуже ненаситний. Іде раз вулицею, бачить — продають морозиво.

Став він і думає: "Якби оце мені хто дав сто порцій морозива — ото було б добре".

Підходить до школи. Аж у тихому безлюдному провулку його наздоганяє сивий-сивий дідусь і питає:

— Це тобі хотілося мати сто порцій морозива? Хлопчик здивувався. Та якось оговтався від розгублення й каже:

— Так... Але якби ж хто дав грошей...

— Не треба грошей, — промовляє дідусь. — Он за тією вербою — сто порцій морозива.

Дідусь іще з, мовби й не було його. А хлопчик як заглянув за вербу, то й портфель із книжками випустив з рук.

Під деревом стояла скринька з морозивом. Хлопчик мерщій порахував. І налічив рівно сто пакуночків, загорнутих у срібний папір.

Від жадоби у хлопчика руки затремтіли. Він з'їв одне, друге, третє морозиво. Та більше не подужав, бо в животі заболіло.

"Що ж його робити?" — думає він.

Виклав із портфеля книги, заховав їх під вербою. А натомість напхав блискучих пакуночків. Та всі не вмістилися.

Так жалко було залишати їх, що хлопчик аж заплакав. З'їв ще два пакуночки і почвалав до школи.

Поки доплентався й зайшов до класу, морозиво почало танути. І з портфеля потекло молочко.

Промайнула думка: "А може, віддати морозиво товаришам?" Але цю думку відігнала його пожадливість: "Хіба ж можна таке добро комусь віддавати?"

Сидить собі хлопчик над портфелем, а з портфеля тече й тече. І думає ненаситний: "Невже таке багатство пропаде?"

Хай подумає над цією казкою й той, у кого десь у душі поселився маленький черв'ячок — пожадливість. Це дуже страшний черв'ячок.

ТЕПЕР ТИ СТАНЕШ УЧНЕМ ЛЮДСЬКИМ

Дала мати синові паперові картки з буквами — від А до Я.

Прочитала букви й сказала:

— Вчи, сину. Вивчиш азбуку — читати навчишся. Умітимеш читати — Учнем Людським станеш. Станеш Учнем Людським — з кожним днем розумнішатимеш.

Почав син учити азбуку. Та сталося якимось, що найбільше сподобалась йому буква "я". Читає її й читає.

Мати каже йому:

— Читай, сину, інші букви. Я — це остання буква. Але синові не хочеться братися за інші букви.

— Я, я, — говорить він матері, і здається йому, що немає на світі кращого слова.

— Що нам світить і гріє? — питає мати.

— Я, я, — відповідає син.

— Що дає життя спраглий землі?

— Я, я! — відповідає син.

Злякалася мати: той, хто любить себе, хто милується собою, не може бути й найменшим листочком на гіллястому дереві людського роду.

Як же врятувати сина?

Уночі, коли син заснув, узяла вона картку з буквою "я" та й сховала. Прокинувся син, став пригадувати свою наймилішу букву, та не пригадає ніяк.

Почав син учити букви: а, б, в, г — і до кінця... Власне, всі букви. Тоді і "я" пригадалось, — але тепер воно стало маленьке — маленьке й сором'язливе.

— Що нам світить і гріє? — питає мати, коли син вивчив усю азбуку й навчився читати.

— Сонце, — відповідає син.

— Що дає життя спраглий землі?

— Дощ, — відповідає син.

— Тепер ти став Учнем Людським, — каже мати.

ТІ САМІ СЛОВА

Влітку Андрійко пішов працювати на тваринницьку ферму.

Його послали до бабусі Марини — куховарки! Вона варила їсти пастухам і дояркам.

Андрійко допомагав бабусі: воду носив, картоплю чистив, дрова рубав, хліб нарізав.

Весело, привільне працювати влітку в степу. Сонечко гріє, вітер віє, пташки щебечуть, можна й до ставка піти покупатися, як бабуся дозволить.

Уранці бабуся й каже Андрійкові:

— Піди води принеси.

І такий тихий, добрий, ласкавий голос у бабусі, що Андрійко швиденько бере відро й біжить до колодязя. А колодязь далеченько — аж під лісом витягне відро води й живенько принесе.

Та ось прислали на ферму ще одного працівника — діда Карпа. Став працювати він сторожем.

Не сподобався дід нікому: ні бабусі Марині, ні Андрійкові: мовчазний, похмурий.

Якось увечері Андрійко попросив:

— Дідусю, розкажіть казку.

Дід щось буркнув сердито, а потім каже:

— Нічого тобі робити, казки захотілося... Піди краще води принеси.

Такі холодні, крижані, безсердечні були ці слова. Андрійко з великим небажанням пішов по воду.

Витяг повне відро, сів біля колодязя й довго сидів. Не хотілося йти до діда Карпа.

Приніс Андрійко води й зараз же побіг до бабусі Марини.

Уранці Андрійко встав до схід сонця. Начистив картоплі. І з нетерпінням чекав, щоб бабуся послала по воду.

Нарешті почулися тихі ласкаві слова:

— Піди води принеси.

Андрій побіг, витяг води й швиденько приніс на кухню.

УСМІШКА

Був травневий сонячний ранок. На зелених луках, що починалися зараз же за селом, розквітнули жовті кульбабки, дзвеніли бджоли й джмелі, в блакитному небі грав на срібних струнах жайворонок.

Цієї тихої ранкової хвилини з хати вийшла маленька дівчинка. У неї були блакитні очі, біле, мов спіла пшениця, волосся. Вона почимчикувала зеленими луками.

Побачила барвистого метелика й усміхнулась, їй стало так радісно, що захотілося, аби цілий світ бачив її усмішку.

Усміхалася дівчинка й тупала за метеликом. Він летів повагом, не поспішаючи.

Коли це дівчинка побачила діда. Він ішов їй назустріч. Погляд його був похмурий, брови насуплені, в очах — злість. Дівчинка несла назустріч дідові усмішку.

Вона сподівалася: ось зараз і він усміхнеться. Невже в такий радісний день можна бути похмурим і непривітним?

Уже в глибині її душі піднялася маленька хвиля страху, але вона усміхалась, вона несла назустріч дідові свою усмішку й закликала його: "Усміхніться й ви, дідусю!"

Та дід не усміхнувся. Погляд його залишався похмурий, брови — насуплені, очі — злі.

Страх оволодів серцем дівчинки. Усмішка погасла на її лиці. І тої ж хвилини їй здалося, що затьмарився, спохмурнів цілий світ. Зелений луг посірів.

Жовті сонечка кульбабок перетворилися на фіолетові плями, блакитнеє небо стало бліде, а срібна пісня жайворонка тремтіла, мов той струмок, що ось-ось помре.

Дівчинка заплакала. За хвилину дід уже був далеко. Вона бачила тепер його спину, але й спина здавалася їй злою і непривітною.

Дівчинка йшла собі луками далі, її серце затремтіло, коли вона побачила — знову

назустріч хтось іде. Придивляється — аж то бабуса, з ціпком старенька дибає, дівчинка насторожилась і запитливо глянула в її очі. Бабуса усміхнулась.

І така була добра та щира її усмішка, що цілий світ навколо дівчинки знову ожив, заграв, заспівав, переливаючись усякими барвами.

Мов маленькі сонця, знову заясніли кульбабки, задзвеніли бджоли й джмелі, заграв на срібних струнах жайворонки.

Дівчинка усміхнулася, перед її очима знову затремтіли барвисті крильця метелика.

Вона пішла за метеликом, а бабуса спинилась на хвилинку і, дивлячись їй услід, щось тихо прошепотіла.

ЯКИЙ СЛІД ПОВИННА ЗАЛИШИТИ ЛЮДИНА НА ЗЕМЛІ?

Старий майстер поставив кам'яний дім. Став збоку й милується ним. "Завтра в ньому поселяться люди", — з гордістю думав майстер.

А тут біля дому гуляв хлопчик. Він скочив на сходинку й залишив слід своєї маленької ніжки на ще не затверділому цементі.

— Навіщо ти псуєш мою роботу? — каже з докором майстер.

Хлопчик глянув на відбиток ноги, засміявся і втік.

Минуло багато літ. Хлопчик став дорослий.

Життя його склалося так, що він часто переїжджав з міста до міста, ніде довго не затримувався, ні до чого не прив'язувався — ні руками, ні душею.

Наспіла старість. Згадав старий чоловік своє рідне село на березі Дніпра. Захотілось йому побувати в рідному селі.

Приїхав старий чоловік на свою батьківщину. Зустрічається з людьми, називає своє прізвище, та всі знизують плечима, ніхто не пам'ятає такої людини.

— Що ж ти залишив після себе? — питає старого чоловіка один дідусь. — Чи є в тебе син або дочка?

— Немає у мені ні сина, ні дочки, — відповідає старий чоловік.

— Може, ти посадив дуба?

— Ні, не посадив я дуба...

— Може, ти виплекав поле?

— Ні, не виплекав я поля...

— Ну, то, виходить, ти пісню склав?

— Ні, і пісні я не склав.

— То хто ж ти такий? Що ж ти робив цілісіньке життя? — з подивом запитав дідусь.

Нічого не міг відповісти старий чоловік. Згадалась йому та мить, коли він залишив слід на сходинці. Пішов до того дому. Стоїть будинок, наче вчора його поставили, а на нижній сходинці — закам'янілий відбиток його маленької ніжки.

"От і все, що залишиться після мене на землі, — з гіркотою думає старий чоловік. — Але ж цього мало, дуже мало... Не так треба було жити!.."

ЯКІ ВОНИ БІДНІ

Ще не світало, ще й ранкова зоря не зайнялася, як батько збудив Сергійка й сказав:
— Ходімо в поле. Послухаємо жайворонкову пісню.

Син живенько встав, одягнувся, і вони з батьком пішли в поле. Небо на сході стало рожеве.

Небосхил щохвилини світлів, зорі згасали. Десь із далекої ниви піднялася сіра грудочка й понеслася в височінь.

Ось вона спалахнула, ніби вогник серед блакиті, і тої ж хвилини Сергійко почув дивну пісню.

Немов над полем хто натягнув срібну струну й вогняна пташка, доторкаючись до неї крильцями, розсипає над степом небесну музику.

Сергійко затамував дух. Йому спало на думку: "А якби ми з татком спали,— чи жайворонок все одно співав би?"

— Татку,— тихо спитав Сергійко,— а ті, хто зараз сплять, не знають цієї музики?

— Не знають,— прошепотів батько.

— Які вони бідні...

ЯКІ Ж ВИ ЩАСЛИВІ!

Сьогодні до школи вперше прийшли малюки.

Завтра їм починати навчання, а сьогодні їх привели матері познайомити з учителем.

Матері пішли додому. Діти залишилися з учителем на зеленій галявині, під високою липою.

Старий учитель Іван Пилипович сьогодні зустрічає десяте покоління своїх вихованців. Доведе оцих малюків до четвертого класу, і сповниться сорок років його роботи в школі.

Ласкаві, привітні очі дивляться в чорні, сині, сірі, блакитні оченята своїх вихованців. Малі усміхаються.

— Діти, ви не бачили, як задовго до світанку сходить ранкова зоря? — питає Іван Пилипович, і його лагідна усмішка викликає в малечі таку ж теплу усмішку.

— Ні, не бачили, — відповідають діти.

— А не бачили, як соловейко п'є росу?

— Ні, не бачили...

— А як джміль чистить крильця на квітці, в якій він спав уночі?

— Не бачили...

— А не бачили, як весела комашка — сонечко — в теплий зимовий день виглядає спросоння з-під кори: чи не прийшла весна?

— Не бачили...

— Які ви щасливі, діти... — сказав Іван Пилипович. — Щасливі, бо вам є що бачити. Щасливі, бо вас чекає багато прекрасного.

Я поведу вас на берег ставка, і ви побачите як сходить ранкова зоря.

Ми затамуємо дихання й побачимо, як соловейко, прокинувшись, п'є краплину

роси.

Прийдемо на світанку до великої гарбузової квітки й застукаємо там ледачого джмеля, який щойно прокинувся й чистить крильця.

Підемо до нагрітого сонцем стовбура й побачимо, як сонечко виглядає з-під кори й дивується: що ж це воно таке — жарко вже спати, а надворі сніги лежать...

Ви щасливі, діти, бо все це побачите...